

Мироненко Т.Є.,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри правосуддя
Сумського національного аграрного університету

УДК 343.1

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗМІСТУ ТА ЗАСТОСУВАННЯ УГОД ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ

Постановка проблеми. Одним зі способів вдосконалення прокурорської діяльності в кримінальному судочинстві є впровадження угоди про визнання вини. Цей інститут запозичений із правових систем європейських держав, його також використовують у США, Англії і багатьох інших країнах. Сьогодні вимагає подальшого вдосконалення ефективності діяльності органів прокуратури України. Одним із засобів цього ми вважаємо посилення повноважень у кримінальному процесі через більш активну участь в укладанні угод про визнання винуватості. Проте є значна кількість не врегульованих законодавчо питань, які потребують дослідження і подальшого вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження угод та їх доцільність у кримінальному процесуальному законодавстві висвітлювались у працях таких вітчизняних вчених, як Ю.М. Грошовий, О.А. Губська, М.І. Мельник, Є.В. Повзик, В.М. Тертишник, Д.В. Філін тощо.

Але є низка не врегульованих процесуально питань, які стосуються саме змісту угод про визнання винності, що змушує вчених-процесуалістів працювати у вказаному напрямі з метою вирішення цієї актуальної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Ст. ст. 468-476 КПК України розкривають механізм кримінального провадження на підставі угод. За положеннями ст. 468 КПК України, угоди в кримінальному провадженні можуть бути двох видів. Перший вид стосується домовленості про примирення між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим), а другий – домовленості про визнання винуватості між прокурором і підозрюваним. На особливу увагу, на наш погляд, заслуговує саме другий вид угод. Він є цікавим не тільки взаємодією сторін, які укладають таку угоду, а також наслідками, які така угода може потягнути за собою.

Кримінальне провадження на підставі угод – інститут кримінального процесу, який передбачає спрощення кримінального провадження на підставі компромісу між представниками різних сторін за умови доведеності вини обвинуваченого та взаємних поступок, забезпечення відновлення порушених кримінальним правопорушенням прав [1, с. 636].

Поняття угоди, на наш погляд, ближче до цивільного процесу, тому що будь-яка угода у цивільному праві є правочином, тобто дією, яка спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [2, с. 202]. Форма правочину може бути як письмовою, так і усною, а волевиявлення учасників правочину має бути вільним і відповідати внутрішній волі, а також має бути спрямованим на настання правових наслідків, які ним зумовлюються.

В угоді про визнання винуватості, відповідності до ст. 472 КПК України, зазначаються: 1) сторони угоди; 2) формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація із зазначенням статті закону України про кримінальну відповідальність; 3) істотні для відповідного кримінального провадження обставини; 4) беззастережне визнання підозрюваним або обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення; 5) обов'язки підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою (якщо домовленості мали місце); 6) умови часткового звільнення підозрюваного, обвинуваченого від цивільної відповідальності у вигляді відшкодування державі збитків внаслідок вчиненого ним кримінального правопорушення; 7) узгоджене покарання та згода підозрюваного, обвинуваченого на його призначення або призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням; 8) наслідки укладення та затвердження угоди, передбачені ст. 473 КПК України; 9) наслідки невиконання угоди.

Розглянемо кожен із пунктів окремо. Угода про визнання вини стосується безпосереднього вирішення спірних питань у кримінальному провадженні й укладається двома сторонами, однією з яких є обвинувачений із захисником, а друга сторона обвинувачення представлена прокурором. Ініціатором укладення такої угоди може бути будь-яка сторона. Кодекс зазначає, що така угода може бути укладена у будь-який час, починаючи з повідомлення особи про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку. Повідомлення особи про підозру або складення такого повідомлення надає їй статусу підозрюваного по кримінальному провадженню, який тягне за собою відповідні права і обов'язки. Але серед них у чинному кодексі відсутнє положення про ту особу, яка з'явилась до органів досудового розслідування із щирим зізнанням і сама заявила про скоєний нею злочин. Це положення мало доповнити Кримінальний процесуальний кодекс України, адже такі випадки трапляються, хоча і не так часто. Справжня угода про визнання винуватості мала починатись саме з явки з повинною. Саме це свідчить про усвідомлення особою негативних наслідків для суспільства внаслідок вчинених протиправних дій і бажання змінитись. В інших випадках, якими, наприклад, можуть бути спроби укласти угоду про визнання вини під час судового розгляду, на будь-якій його стадії до нарадчої кімнати, може неширою спробою оцінка своєї ситуації на підставі всіх відомих доказів, які доводять винність, як вимушений захід для полегшення свого становища, що

зі внутрішнім перевихованням особи не має нічого спільного. Але відповідні правові наслідки для того, хто сам повідомив правоохоронні органи, настають лише після укладення угоди про визнання винуватості. Це положення суперечить ст. 45 КК України про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям.

Дійове каяття має кілька складників:

- щире покаяння особи;
- активне сприяння розкриттю злочину;
- повне відшкодування завданих збитків і наслідків вчиненого кримінального діяння [3, с. 127].

Щире каяття характеризується повним визнанням вини, правдивими повними свідченнями щодо обставин кримінального діяння (бездіяльності), бажанням виправити ситуацію, допомогою потерпілому і готовністю понести покарання, а не уникнути його. Повна картина щирого каяття вимальовується лише після призначення або відбуття покарання і супроводжує його лише законослухняна поведінка. Тому лише після з'явлення із зізнанням і сприяння у проведенні процесуальних дій можна оцінити щирість або нещирість винної особи. А інші стадії процесу це ускладнюють.

Активне сприяння розкриттю злочину супроводжується наданням інформації щодо всіх істотних обставин провадження, видачею знарядь і засобів вчинення злочину, а також предметів, грошей, документів (речових доказів), здобутих злочинним шляхом.

Відшкодування завданих збитків полягає у повній матеріальній компенсації фізичної, майнової і моральної шкоди. Якщо такі наміри залишаються лише в угоді і не виконуються, йдеться про намагання з боку винної особи ухилитись від відповідальності за вчинення, а сама угода має формальний характер.

Формулювання підозри покладається на прокурора або слідчого, а сам зміст письмового повідомлення про підозру включає в себе наявні докази, які б доводили склад злочину в діях підозрюваного. Форма повідомлення про підозру складається зі вступної, описово-мотивувальної і резолютивної частин і має характеризуватись логічністю викладу обставин розслідування, законністю складання, з посиланням на відповідні норми Кримінального процесуального та Кримінального кодексів України, обґрунтованістю, вмотивованістю і чітким юридичним формулюванням, державною мовою в офіційно-діловому стилі.

Обвинувальний акт складається на підставі висновків про повне дослідження всіх обставин справи, сукупності зібраних під час досудового розслідування доказів, які однозначно підтверджують факт вчинення саме підозрюваною особою кримінального караного діяння. Обвинувальний акт складається слідчим і затверджується прокурором [4, с. 291]. Окрім інформації про особу і орган, який проводив розслідування, хронологічних даних, обвинувальний акт містить виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, правову кваліфікацію

кримінального правопорушення з посиланням на відповідну статтю Кримінального кодексу України, формулювання самого обвинувачення, а також обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання і розмір шкоди, спричиненої потерпілому або державі. Сюди також включається розмір витрат на залучення експерта.

Угода про визнання вини містить відомості про сутність обвинувачення, докази, юридичну оцінку і кваліфікацію дій підозрюваного (обвинуваченого). В обвинуваченні викладаються всі факти кримінально караного діяння, оцінка ролі обвинуваченого, відповідність висновкам про підозру і відповідність межах цих висновків.

Кваліфікація – це юридична оцінка дій підозрюваного і встановлення кримінально-правової норми, в якій зазначено ознаки цього кримінального правопорушення. Кваліфікувати – це визначити відповідність всіх ознак кримінально караного діяння ознакам цієї норми. Тому під час кваліфікації обов'язковим є посилання на відповідні статті Кримінального кодексу України.

Істотними для відповідного кримінального провадження обставинами, які включаються до угоди про визнання винуватості, є фактичні підстави для кваліфікації, викладені у ст. 91 КПК України: 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання. Тобто всі факти, які належать до процесу доказування. Підстави та порядок зміни кримінально-правової кваліфікації внаслідок зміни фактичних обставин, можливо через зміну кваліфікації під час розгляду в суді першої інстанції, а також під час апеляційного і касаційного розгляду, під час укладання угоди про визнання вини на стадії наступних за першої інстанцією розглядів виключаються, що має свої позитивні і негативні наслідки.

Угода про визнання винуватості передбачає беззастережне визнання підозрюваним або обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення. Беззастережність має значення безумовності, не обмеженість жодними застереженнями [5]. Тобто повне і цілковите визнання своєї вини, яке підкріплюється дійовим каяттям у двох напрямках: допомога потерпілому, націлена на усунення негативних наслідків кримінально караного діяння. Відсутність допомоги слідству або потерпілому не може визначати каяття як цілковите, повне, щире.

Іншою складовою частиною визнання винуватості є обов'язки підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою (якщо домовленості мали місце). Серед таких умов співпраці може бути допомога під час досудового розслідування і судового розгляду. Допомога під час досудового розслідування передбачає повідомлення про всі обставини справи, викриття співучасників протиправних дій, повідомлення про їх місцеперебування, надання допомоги в їх затриманні, видача знарядь та засобів вчинення злочину та майна, здобутого злочинним шляхом. Неповідомлення про інших учасників кримінального правопорушення виключає активне сприяння розкриттю. Але якщо допомога і не призвела до позитивних результатів (до затримання, видачі), вона все одно враховується як така, що відбулась [3, с. 126].

Угода про визнання винуватості також включає умови часткового звільнення підозрюваного, обвинуваченого від цивільної відповідальності у вигляді відшкодування державі збитків внаслідок вчиненого ним кримінального правопорушення. Цивільна відповідальність включає в себе: відшкодування збитків; виплати неустойки; відшкодування шкоди; виконання основних обов'язків. Ст. 472 КПК України не містить чітких зазначень, в якій частині і від якої саме цивільної відповідальності після укладання угоди про визнання вини може звільнитись винний. Але саме це положення, на нашу думку, суперечить самому визнанню винуватості, яке передбачає не тільки щиросерде розкаяння перед потерпілим на словах, але і певні дії щодо відновлення стану речей, який існував до вчинення ним кримінально-караного діяння. Також законодавство не вказує, хто саме буде відшкодовувати цю шкоду потерпілому або державі, окрім винної особи. Відповіді на це можуть зводитись до положення про те, що шкода залишиться без відшкодування, і розрахунку законодавства на милосердя особи, яка є потерпілою внаслідок протиправних дій, або це буде знову держава, якщо шкода спричинена фізичній або юридичній особі. Тому вважаємо за доречне внести зміни до цього положення ст. 472 КПК України, виключивши його як те, що суперечить нормам закону. Невідшкодованими можуть залишитись витрати на проведення судових експертиз та інші дії, необхідні для встановлення істотних обставин справи.

Наступним положенням в угоді про визнання винуватості приводиться узгоджене покарання та згода підозрюваного, обвинуваченого на його призначення або призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням. У цьому положенні відсутні будь-які відомості про ставлення до такої інформації самого потерпілого, чия думка теж враховується судом під час ухвалення вироку.

Наслідками укладання та затвердження угоди для підозрюваного і обвинуваченого, відповідно до ст. 473 КПК України, є обмеження права оскарження вироку, що не дає йому можливості на кардинальну зміну раніше прийнятого ним рішення і

стабілізує процес правосуддя, справедливий судовий розгляд.

Наслідки невиконання угоди про визнання вини викладені у ст. 476 КПК України. Прокурор має право звернутись до суду з клопотанням про скасування вироку. При цьому обов'язково враховуються строки давності притягнення до кримінальної відповідальності. Наслідком скасування вироку є призначення нового судового розгляду. Вважаємо, що цих засобів замало. Для того, хто не виконав угоду, треба встановити додатковий вид відповідальності, яким, наприклад, може бути штраф, а також не обмежувати виконання угоди строками санкцій статті кримінального кодексу.

Прокурор може оскаржити у подальшому вирок суду першої інстанції на підставі угоди про визнання винуватості з підстав: а) призначення судом покарання менш суворого, ніж узгоджене сторонами угоди; б) затвердження судом угоди у провадженні, в якому, згідно з ч. 4 ст. 469 КПК України, угоду не може бути укладено. До таких кримінальних проваджень законодавство відносить: 1) провадження щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої, середньої тяжкості чи тяжких злочинів, внаслідок яких шкоду завдано правам та інтересам фізичної або юридичної особам; 2) провадження щодо особливо тяжких злочинів незалежно від кола суб'єктів, яким завдано шкоду внаслідок їх вчинення. Тобто угоду про визнання винуватості не може бути укладено у будь-якому випадку [6].

Висновки. Серед проаналізованих положень чинного законодавства, безперечно, позитивним моментом угод про визнання винуватості є скорочення строків розгляду кримінального провадження, скорочення терміну між пред'явленням обвинувачення та вирішенням справи по суті. Серед недоліків є можливість самообмови обвинуваченого, а також відсутність єдиного довершеного механізму впровадження таких угод у кримінальному процесі. Причиною цього є прогалини у законодавстві і його недовершеність. Із метою вдосконалення процесу складання таких угод ми пропонуємо внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, а саме:

1) виключити зі ст. 472 КПК України положення про часткове звільнення від цивільної відповідальності, тому що законодавство не зазначає, хто ж саме відкошує ці кошти потерпілій стороні;

2) включити до змісту угоди про визнання вини розділ про ознайомлення саме з цією угодою потерпілого або його представника, з метою відвернення загострених ситуацій під час судового розслідування;

3) встановити відповідальність у разі невиконання угоди про визнання винності для обвинуваченого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / В.М. Тертишник. – 12-е вид., доповн. і перероб. – К.: Алерта, 2016. – 810 с.

2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 4-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2007. – 1184 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

5. Академічний тлумачний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/bezzasterezhnyj>.

6. Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод : Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15.11.2012 р. № 223-1679/0/4-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v1679740-12>.

Миرونенко Т.С. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗМІСТУ ТА ЗАСТОСУВАННЯ УГОД ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ

Автором проаналізовано зміст угоди про визнання винуватості, вимоги законодавства щодо змісту такої угоди, а також запропоновані зміни у чинний Кримінальний процесуальний кодекс із метою вдосконалення механізму угод про примирення на стадіях досудового слідства і судового розгляду. Впровадження у кримінальний процес угоди про визнання вини є забезпеченням більш ефективної прокурорської діяльності, наслідком чого має стати зниження кількості нерозглянутих проваджень, індивідуалізація покарання, шлях до зменшення кількості кримінально-виконавчих установ, слідчих ізоляторів тощо.

Ключові слова: угода, угода про визнання винуватості, прокурор, повноваження прокурора, потерпілий, сторони, збитки.

Миرونенко Т.Е. НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОДЕРЖАНИЯ И ПРИМЕНЕНИЯ СОГЛАШЕНИЙ О ПРИЗНАНИИ ВИНОВНОСТИ

Автором проанализировано содержание соглашения о признании виновности, требования законодательства относительно содержания такого соглашения, а также предложены изменения в действующий Уголовный процессуальный кодекс с целью усовершенствования механизма соглашений о примирении на стадиях досудебного следствия и судебного рассмотрения. Внедрение в уголовный процесс соглашений о признании вини обеспечило более эффективную прокурорскую деятельность, следствием чего должно стать снижение количества нерассмотренных производств, индивидуализация наказания, что приведет к уменьшению уголовно-исполнительных учреждений, следственных изоляторов и т.д.

Ключевые слова: соглашение, соглашение о признании вини, прокурор, полномочия прокурора, потерпевший, стороны, убытки.

Myronenko T. Ye. CERTAIN PROBLEMS OF CONTENT AND APPLYING PLEA BARGAIN

The one way of improvement prosecuting in criminal proceeding is introduction of plea bargain. This institution is taken from law systems of European countries, also it is applying by the United States of America, Great Britain and other countries. Further developments of prosecutor of Ukraine are now needed. One of effective methods is to strengthen the power in criminal process by applying plea bargain. However, there are a significant number of non-regulated by law issues that require research and further improvement.

Criminal proceeding based on agreement – it is the institution of criminal process, which provides simplification of criminal proceedings on the basis of compromise between representatives of different parties, on condition that guilt of defendant is proved and mutual concessions, ensuring the restoration of violated rights.

The author analyzed content of plea bargain, legal requirement of content of plea bargain. Also, proposed modifications to the current Code of Criminal Procedure to improve arrangements of reconciliation at the pre-trial stage and at judicial trial. The introduction of plea bargain would provide a more effective prosecutorial activity, what would lead to declining the number of untried cases, individualization of punishment, what would result to reducing the number of penitentiary centers, remand centers etc.

Key words: agreement, plea bargain, prosecutor, prosecutor's authority, victim, litigator, damages.